

Opera ad Historiam Monasticam Spectantia

curavit Marcus DERWICH

Series I: Colloquia 8/I

Dissolutiones monasteriorum
in Re Publica Utriusque Nationis et Silesia sitorum
ad processus Europaeae saecularisationis relata

curavit Marcus DERWICH

vol. 1: Origines. Dissolutiones in terris
ab Austriacis et Russis occupatis actae

IARHCOR

Officina Studiorum Historiam Ordinum
et Congregationum Religiosarum Illustrantium

Kasaty klasztorów na obszarze
dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i na Śląsku
na tle procesów sekularyzacyjnych w Europie

redakcja
Marek DERWICH

I

Geneza

Kasaty na ziemiach zaborów
austriackiego i rosyjskiego

Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii
Wrocław 2014

Ołeh DUCH

Львівський Національний Університет ім. Івана Франка, м. Львів
(Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki we Lwowie)

Losy monasterów bazylianek w Galicji na przełomie XVIII i XIX w.

Początki monastycyzmu żeńskiego na terenach unickiej metropolii kijowskiej sięgają czasów Unii Brzeskiej (1596). Tolerancyjne stanowisko władz państwowych wobec Cerkwii unickiej w Rzeczypospolitej stworzyło sprzyjające warunki dla rozwoju żeńskich wspólnot bazyliańskich. Istotne zmiany zaszły dopiero na przełomie XVIII i XIX w. wskutek upadku państwa polsko-litewskiego. Po pierwszym rozbiórce Rzeczypospolitej (1772) w skład Austrii weszły: południowa część województwa krakowskiego, województwo ruskie i bełskie, powiat czerwonogrodzki województwa podolskiego oraz południowo-zachodnia i zachodnia część powiatu krzemienieckiego województwa wołyńskiego¹. W granicach monarchii Habsburgów znalazły się zatem tereny biskupstwa lwowskiego i przemyskiego, południowa część biskupstwa chełmskiego oraz sześć dekanatów biskupstwa łuckiego². Na obszarze tym funkcjonowała znaczna liczba monasterów żeńskich.

Stan żeńskich ośrodków bazyliańskich w Galicji oraz proces ich kasaty są nadal słabo zbadane. Powstała ponad 100 lat temu monografia autorstwa Władysława Chotkowskiego – *Historia polityczna dawnych klasztorów panięskich w Galicyi 1773–1848* – została oparta głównie na aktach kancelarii nadwornej. Odnosi się ona jednak do problemu kasat nie tylko monasterów greckokatolickich, ale również klasztorów rzymskokatolickich³. Stanisław Nabywaniec natomiast, pisząc o bazy-

1 M. Крикун, *Адміністративно-територіальний устрій Правобережної України в XV–XVIII ст.: Кордони воєводства у світлі джерел* (Проблеми едиційної та камеральної археографії: історія, теорія, методика, 5), Київ 1993, s. 67; Z. BUDZYŃSKI, *Kresy południowo-wschodnie w drugiej połowie XVIII wieku*, t. 3: *Studia z dziejów społecznych*, Przemyśl-Rzeszów 2008, s. 76.

2 I. Я. СКОЧИЛЯС, *Генеральні візитації Київської унійної митрополії XVII–XVIII століть: Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія*, т. 2: *Протоколи генеральних візитацій*, Львів 2004, s. 356–365.

3 W. CHOTKOWSKI, *Historia polityczna dawnych klasztorów panięskich w Galicyi 1773–1848 na podstawie akt cesarskiej kancelarii nadwornej*, Kraków 1905. Bazylianom poświęcony jest oddzielny rozdział (s. 135–150).

liankach w jednym z rozdziałów swej pracy *Diecezja przemyska greckokatolicka w latach 1772–1795*, oparł się wprawdzie na materiałach przemyskiego konsystorza greckokatolickiego oraz wykorzystał ustalenia W. Chotkowskiego, ale ze względu na tematykę pracy problematyka badawcza została ograniczona tylko do obszaru biskupstwa przemyskiego na przestrzeni trzech ostatnich dziesięcioleci XVIII w.⁴

W niniejszym artykule, pisząc o likwidacji monasterów bazylianek w Galicji, opieram się zarówno na ustaleniach wspomnianych badaczy, jak i na dotąd niewykorzystanych materiałach źródłowych przechowywanych w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie (Центральний державний історичний архів України, м. Львів)⁵. Archiwum to posiada bogaty zbiór archiwaliów proveniencji austriackiej⁶, który zawiera liczne informacje o stanie instytucji kościelnych, w tym także o przebiegu kasat klasztorów rzymsko- i greckokatolickich. Jednym z najważniejszych jest zespół 146 (*Namiestnictwo Galicyjskie*), liczący tysiące jednostek archiwalnych⁷. Bardzo cenny w badaniach problematyki zakonnej jest w tym zespole opis 84, który zawiera liczne akta dotyczące relacji pomiędzy lokalnymi władzami a klasztorami. Cenne materiały dotyczące losów żeńskich monasterów bazylikańskich zawiera również zespół 159 (*Finansowa Prokuratura Galicyjska*). W opisie 9 tego zespołu znajdują się akta dotyczące nieruchomości cerkiewnych, kościelnych oraz klasztornych z terenu Galicji, zgromadzone na początku XIX w. w celach podatkowych. Mało wykorzystywane przez historyków Kościoła są także znajdujące się w tym archiwum metryki – józefińska (zespół 19) i franciszkańska (zespół 20)⁸.

Większość badaczy zajmujących się problematyką zakonną, podając liczbę monasterów bazylianek w Galicji w latach 70.–80. XVIII w., powołuje się na ustalenia W. Chotkowskiego⁹. Jednak materiały władz austriackich, z których on korzystał, bywają zawodne i nie zawsze odzwierciedlają stan rzeczywisty. Z tego powodu należy ustalić liczbę monasterów żeńskich na terenach, które weszły później w skład Galicji, przed 1772 r.

Cennym źródłem pozwalającym ustalić dokładną liczbę monasterów żeńskich na terenie biskupstwa lwowskiego są protokoły wizytacji generalnej przeprowadzonej

4 S. NABYWANIEC, *Diecezja przemyska greckokatolicka w latach 1772–1795*, „Premisla Christiana”, 5, 1992/1993, s. 246–253.

5 Zob. przewodnik po zasobie archiwalnym: *Центральний державний історичний архів України, м. Львів: Путівник*, Львів–Київ 2001, wyd. pol.: *Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, oprac. wersji polskiej A. KROCHMAL, Warszawa-Przemysł 2005.

6 Szerzej zob. E. BARWIŃSKI, M. WĄSOWICZ, *Reformy Józefa II i jego następców i ich pozostałości archiwalne*, Lwów 1935.

7 У. Я. ЄДЛИНСЬКА, О. Я. МАЦОК (покажчик склали), *Галицьке намісництво (1772–1921). Архівно-бібліографічний фондовий покажчик*, Київ 1990.

8 E. BARWIŃSKI, M. WĄSOWICZ, *Reformy Józefa II*, s. 31–33, 35–37. Inwentarz tego zespołu: *Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини*, Київ 1965.

9 W. CHOTKOWSKI, *Historia polityczna dawnych klasztorów panieńskich*, s. 136–137.

w latach 1758–1765 przez oficjała lwowskiego Mikołaja Szadurskiego. Akta tej wizytacji zawierają protokoły z kontroli pięciu monasterów żeńskich¹⁰. W 1760 r. przeprowadzono wizytację monasteru w Rohatynie, w którym wiodło żywot siedem mniszek¹¹. Trzy lata później skontrolowano kolejne cztery monastery. Najwięcej mniszek, aż 12, liczył monaster w Słowicie¹². W monasterze w Kamionce Strumiłowej było ich siedem¹³. Obsada w monasterach uniowskim i żółkiewskim była nieliczna: w Uniowie przebywały dwie zakonnice – ihumenia Kasjana oraz Eupraksja Pazirska, liczące 70–80 lat¹⁴, a w Żółkwi mieszkała tylko jedna mniszka – Mitrofana¹⁵. Oprócz wymienionych w aktach wizytacji ośrodków zakonnych w granicach biskupstwa lwowskiego znajdowały się jeszcze cztery monastery – we Lwowie, Słobódce Szelechowskiej, Zagwoździu¹⁶, a także w Hołoskowie¹⁷.

Zgodnie z postanowieniami synodu zamojskiego (1720)¹⁸ władze cerkiewne w XVIII w. podejmowały działania w celu likwidacji małych ośrodków klasztornych. Podobnie było również w wypadku biskupstwa lwowskiego. Jeszcze w latach 60. XVIII w. przeprowadzono tam kasatę kilku żeńskich monasterów. W 1763 r. przestał istnieć monaster w Uniowie. Obie mniszki z tej placówki, zgodnie z orzeczeniem wizytatora, miały udać się do monasteru słowickiego¹⁹. W 1768 r. oficjał halicki Grzegorz Tychowicz, wykonując polecenie biskupa lwowskiego Lwa Szepetyckiego, przeprowadził kasatę monasteru w Rohatynie; mniszki z niego również miały zamieszkać w Słowicie²⁰. Zgodnie z rozporządzeniem oficjała ostatnie trzy

10 Szerzej zob. O. Дух, *Черниці монастирів Львівської єпархії у 1760–1763 рр.: віковий, становий, освітній зріз (за матеріалами генеральної візитації Львівської єпархії 1758–1765 рр.)*, „Соціум. Альманах соціальної історії”, 5, 2005, s. 59–70.

11 НМ Львів, ВРСК, Ркл-20, k. 563v–564v.

12 *Ibidem*, Ркл-23, k. 424–425v.

13 *Ibidem*, Ркл-24, s. 112–113.

14 *Ibidem*, Ркл-23, k. 320–320v.

15 *Ibidem*, Ркл-24, s. 187.

16 O. DUCH, *Ścieżki monasterów żeńskich eparchii lwowskiej i przemyskiej w XVII i XVIII wieku*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej”, 3, 2005, s. 88–100.

17 W protokole wizytacyjnym parafii Hołosków (dekanat Otynia) z 1740 r. zaznaczono: „Cerkiew tituli S. Nicolai Archiepiscopi drewniana stara ab immemorabili dla zakonnicy ruskich erylowana [...] od niebożczyka ktoregos Pana Bałabana”, НМ Львів, ВРСК, Ркл-16, k. 197. Protokół wizytacyjny tej parafii z 1753 r. nie zawiera natomiast żadnych wzmianek o monasterze w tej miejscowości, *ibidem*, Ркл-18, k. 373–373v.

18 *Synod prowincjonalny Ruski w Mieście Zamościu Roku 1720 Odprawiony A w R. 1724 za Rozkazem S. K. de Propag. F. Łacinskim Językiem w Rzymie z Druku Wydany, Potym wkrótce z zalecenia J. W. J. X. Leona Kiszki Metropolity Caley Rusi na Polski przez J. X. Polikarpa Filipowicza Z. S. Bazylego W. Opata Piskiego na Leszczu Przewiedziony w Tymże Języku dopiero z słow istności i sposobem pisania tamtych lat Pisarza i z krótkim od tegoż dla Spowiedników Pamiętnikiem Przedrukowany Roku Panskiego 1785 W Wilnie w Drukarni XX. Bazylianow*, s. 143.

19 НМ Львів, ВРСК, Ркл-23, k. 320v; ЦДІАУ Львів, zesp. 684, op. 1, spr. 3061, k. 3; I. Мицько, *Свято-успенська Лавра в Уневі (кінець XIII ст. – кінець XX ст.)*, Львів 1998, s. 53.

20 ЦДІАУ Львів, zesp. 684, op. 1, spr. 2780, k. 14.

zakonnice rohatyńskie²¹ – Makrena Dąbrowska, Makaria Petrykowska i nieznana z nazwiska Angelina – jako zabezpieczenie finansowe miały otrzymać 200 zł²². W następnym roku ziemię klasztorną bp Lew Szeptycki przekazał na rzecz cerkwi miejskiej pw. Narodzenia NMP²³. Decyzje te zapewne nie oznaczały końca funkcjonowania wspólnoty rohatyńskiej. Mieszczanie pobliskiego Podgrodzia w liście do biskupa lwowskiego, co prawda niedatowanym, informowali, że po skasowaniu monasteru bazylianów²⁴ do opuszczonych zabudowań klasztornych wprowadziły się mniszki rohatyńskie wraz z kapelanem²⁵, prosili też ordynariusza, aby tego monasteru nie likwidował²⁶. W spisie rzymsko- i greckokatolickich klasztorów w Galicji z 1774 r. wspólnota rohatyńska nadal widnieje. W tym czasie miała ona liczyć cztery zakonnice²⁷. Możemy zatem przypuszczać, że na początku lat 70. XVIII w. w Rohatynie lub w położonym o kilka kilometrów na północ od miasta Podgrozdzium funkcjonował monaster bazylianek, który niebawem przestał jednak istnieć. Metryka józefińska Rohatyna z 1787 r. wspomina o istniejącej w mieście kaplicy „po skasowanych bazylianach”²⁸. Losy monasteru żółkiewskiego również nie są nam dobrze znane. Mniszka Mitrofana, o której była wcześniej mowa, najprawdopodobniej pozostała w nim do końca swoich dni. W księdze dochodów monasteru lwowskiego pod 1776 r. odnotowano, że bp Lew Szeptycki polecił przekazać mu dochody ze sprzedanej bielizny ze skasowanego monasteru w Żółkwi²⁹. Monaster w Słobódce Szelechowskiej natomiast, który znajdował się na Podolu, po pierw-

21 W liście biskupa lwowskiego Lwa Szeptyckiego do mieszczan rohatyńskich z 3 IX 1768 r. czytamy: „tez Panny, **których tylko wszystkich trzy było** [podkreślenie – O. D.], gdy do monasteru słowickiego przenieslismy”, НМ Львів, ВРСК, Ркл-76, k. 161.

22 ЦДІАУ Львів, зesp. 684, op. 1, spr. 2780, k. 7v. W jednym z dokumentów, pochodzącym z 1769 r., zanotowano – „Angelina, która żyje y jest w Slowice”, *ibidem*, k. 16. Z inwentarza monasteru słowickiego z 1782 r. wynika, że jedną z trzech zakonnice była s. Makrena Dąbrowska („Makrina Dombroska”), pełniąca obowiązki wikarii, *ibidem*, spr. 2808, k. 11v.

23 НМ Львів, ВРСК, Ркл-76, k. 161–161v.

24 Monaster ojców bazylianów pw. Wniebowstąpienia Pańskiego w Podgrozdzium został zlikwidowany po 1754 r., *Нарис історії Василянського Чину Святого Йосафата*, Рим 1992, s. 196.

25 Projekt przeniesienia zakonnice z Rohatyna do Podgrodzia istniał już na początku lat 60. XVIII w., НМ Львів, ВРСК, Ркл-68, k. 112v.

26 Mieszczanie Podgrodzia skarżyli się też biskupowi, że w cerkwi klasztornej od roku nie odprawiano nabożeństw, a w monasterze mieszkali tylko dwie zakonnice, z których jedna już opuściła monaster, ЦДІАУ Львів, зesp. 684, op. 1, spr. 2780, k. 15.

27 W spisie tym, sporządzonym w języku niemieckim, zaznaczono – „Rohatin/vorstadt – Basilianerinen – 4”, ЛННБУ Львів, зesp. 5, op. 1, spr. 525, k. 259.

28 ЦДІАУ Львів, зesp. 19, op. IX, spr. 263, k. 50v–51. W metryce józefińskiej Podgrodzia z tegoż roku odnotowano: „Manaster w lasku pod tytułem s[więte]go Piotra do Podgrodzia”, *ibidem*, spr. 266, k. 74v–75. Nic jednak nie wskazuje na jego funkcjonowanie; monaster ten nie posiadał też żadnej ziemi. W inwentarzu posiadłości ziemskich cerkwi pw. Jana Chrzciciela w Podgrozdzium z 1799 r. wzmiankowano „grunta **po Bazylianach** [podkreślenie – O. D.] pozostale”, których właścicielem był miejscowy proboszcz, ЦДІАУ Львів, зesp. 159, op. 9, spr. 212, k. 2–2v. Grunta te były mu przekazane na podstawie rezolucji nr 2856 prezydium urzędu cyrkularnego w Brzeżanach z 1795 r., *ibidem*, k. 8.

29 ЦДІАУ Львів, зesp. 684, op. 1, spr. 2577, k. 12.

szym rozbiórce Rzeczypospolitej pozostał w granicach państwa polsko-litewskiego i został skasowany przez władze cerkiewne w 1782 r.³⁰

We wspomnianym spisie klasztorów położonych na terenie Galicji z 1774 r. zostały wymienione następujące monasterie bazylianek: Hołosków (Holloskow³¹, trzy mniszki)³², Lwów (Lemberg, sześć zakonnic), Rohatyn (Rohatin/vorstadt, cztery zakonnice)³³, Słowita (Slowitcza, siedem mniszek), Zagwoźdź (Sagnosciczce³⁴, sześć zakonnic). Trzeba również zauważyć, że w spisie tym nie wymieniono funkcjonującego ówczesnie monasteru w Kamionce Strumiłowej.

Na terenie biskupstwa przemyskiego w latach 60. XVIII w. istniały trzy monasterie bazylianek – w Jaworowie, Rozhurchach oraz Smolnicy. W 1764 r. w Smolnicy przebywało 14 mniszek³⁵, w 1767 r. w Jaworowie – siedem³⁶, a w 1769 r. w Rozhurchach – dziewięć³⁷. Tę liczbę monasterów żeńskich potwierdza również relacja biskupa przemyskiego Atanazego Szeptyckiego z roku 1772³⁸. Spis klasztorów z 1774 r. wymienia w granicach biskupstwa przemyskiego również tylko trzy monasterie żeńskie: Jaworów (Jaworow – pięć mniszek), Rozhurche (Rusertze³⁹ – dziewięć zakonnic), a także zapewne Smolnicę (Balina⁴⁰ – 12 mniszek)⁴¹.

30 НМ Львів, ВРСК, Ркл-26, к. 316.

31 W nawiasach podano nazwy monasterów zgodnie z zapisem w oryginale dokumentu. Nazwy poszczególnych miejscowości mogą być bardzo zniekształcone przez urzędników austriackich, np. Varica Dereslanska to Wolica Derewlańska, Slotczow to Złoczów, Christiampol to Krystynopol.

32 W metryce józeffińskiej wsi Hołosków z 1787 r. nie odnotowano żadnych wzmianek o monasterze w tej miejscowości, ЦДІАУ Львів, zesp. 19, op. VI, spr. 177.

33 ЛІННБУ Львів, zesp. 5, op. 1, spr. 525, k. 259.

34 Wydaje się, że chodzi tu o miejscowość Zagwoźdź, gdzie istniał monaster bazylianek. W spisie miejscowości tę ulokowano na Pokuciu, a także blisko Stanisławowa i Bohorodczan, co odpowiadałoby położeniu Zagwoździa.

35 А. ДОБРЯНСКІЙ, *Короткая відомість историческая о епископахъ рускихъ в Перемышли*, [w:] *Перемышлянинъ на год 1858*, Перемышль 1858, s. 11; М. КОССАК, *Короткій поглядъ на монастыри и на монашество руске, отъ заведеня на Руси Віри Христової аж по нынішное время*, [w:] *Шематизмъ провинціи св. Спасителя Чина св. Василя Великого въ Галиціи*, Львів 1867, s. 210.

36 AP Przemysł, ABGK, sygn. 142, s. 20.

37 А. ДОБРЯНСКІЙ, *Короткая відомість*, s. 11; А. С. ПЕТРУШЕВИЧ, *Сводная Галичско-Русская Летопись съ 1700 до конца августа 1772 года*, Львів 1887, s. 231; Р. В. СУЛИК, *Дерев'яне церковне будівництво на Стрийщині*, Львів-Стрий 1993, s. 33.

38 AP Przemysł, ABGK, sygn. 139, s. 3.

39 W. Chotkowski błędnie odczytał nazwę tej miejscowości jako Rusiec, W. ЧОТКОВСКИ, *История политическая давнихъ класзторовъ панієнскихъ*, s. 136.

40 Dwanaście „Griechische None” w miejscowości „Balina”, koło Sambora i Sądowej Wiszni (ЦДІАУ Львів, zesp. 5, op. 1, spr. 525, k. 259). Jednak miejscowość taka nie istnieje. Lokalizacja ta odpowiada miejscowości Baczyna, gdzie jednak nie było monasteru. Najbliższy znany monaster bazylianek znajdował się w położonej nieopodal Smolnicy, stanowiącej obecnie część Starego Sambora, i o ten monaster tu najpewniej chodzi. Przemawia za tym także wyjątkowo duża (12) liczba mniszek w nim się znajdujących, dobrze odpowiadająca sytuacji w monasterze smolnickim, w którym, jak pamiętamy, w 1764 r. przebywało aż 14 mniszek (por. przyp. 35). Takie pomyłki urzędników austriackich nie należały do rzadkości.

41 ЛІННБУ Львів, zesp. 5, op. 1, spr. 525, k. 259.

Włączone do Austrii tereny biskupstw chełmskiego i łuckiego po 1782 r. weszły w skład biskupstwa lwowskiego lub przemyskiego. Według Andrzeja Gila na terenie biskupstwa chełmskiego w 1772 r. funkcjonowały trzy monasterie bazylianek – w Hrycowoli, Jażwinie oraz Pustelniku⁴². Dane z lat 80. XVIII w. potwierdzają istnienie dwóch ostatnich. W przypadku monasteru w Hrycowoli natomiast nie dysponujemy żadnymi dowodami potwierdzającymi jego istnienie w tym czasie lub zaprzeczającymi mu⁴³. W granicach Galicji znalazły się również dwa żeńskie monasterie z biskupstwa łuckiego – Monasterek Brodzki w pobliżu Stanisławczyka oraz Buczyna koło Huciska Brodzkiego.

Na początku lat 70. XVIII w. na terenie Galicji funkcjonowały zatem następujące monasterie bazylianek: w biskupstwie lwowskim – Hołosków, Kamionka Strumiłowa, Lwów, Słowita, Zagwoźdź oraz najprawdopodobniej Żółkiew i Rohatyn (lub Podgrodzie); w biskupstwie przemyskim – Jaworów, Rozhurcze, Smolnica; w biskupstwie chełmskim – Jażwin, Pustelnik i prawdopodobnie Hrycowola; w biskupstwie łuckim – Buczyna i Monasterek Brodzki.

Pod koniec panowania Marii Teresy (1740–1780), a szczególnie w czasie rządów jej syna Józefa II (1780–1790) prowadzono politykę nieprzychylną tym zakonom, które nie prowadziły działalności edukacyjnej lub charytatywnej, a więc – zgodnie z wyobrażeniem epoki – nie pełniły społecznie pożytecznej funkcji⁴⁴. Do tej kategorii zaliczono również bazylianki. Pierwsze rozporządzenia cesarskie ograniczały przyjmowanie kandydatek do monasterów. Dekret z 15 VI 1776 r. określał wymogi wiekowe, które musiała spełnić kandydatka do stanu zakonnego. Nie można było przyjmować do nowicjatu dziewcząt poniżej 18. roku życia ani zezwalać na składanie profesji nowicjuszkom mającym mniej niż 24 lata⁴⁵. Józef II w cykularzu z 20 V 1781 r. polecił określić w każdym klasztorze żeńskim nieprzekraczalną liczbę miejsc (*numerus fixus*)⁴⁶. Dekretem z 12 XII 1781 r. w Galicji miały ulec likwidacji klasztory następujących żeńskich zakonów łacińskich: karmelitanek bosych i trzewickowych, bernardynek, klarysek, kapucynek oraz franciszkanek⁴⁷. W następnym roku przeprowadzono kasatę wielu żeńskich klasztorów łacińskich.

42 A. Gil, *Bazylianki w diecezji chełmskiej XVII i XVIII w. Przyczynek do geografii historycznej monastycyzmu żeńskiego metropolii kijowskiej okresu nowożytnego*, [w:] M. Крикун (red.), *Confraternitas: Ювілейний збірник на пошану Ярослава Ісаєвича* (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць, 15), Львів 2006–2007, s. 351.

43 W metryce józefińskiej wsi Hrycowola i jej przysiółka Podmanasterek z 1787 r. nie ma żadnych wzmianek o istnieniu monasteru. Odnotowano natomiast toponimy, które mogą świadczyć o istnieniu monasteru w tej okolicy wcześniej, np. „uroczysko Manaster między lasem od Styru”; w pobliżu istniał również „cmentarz stary”, a w Podmanasterku – „cmentarz przy pustey cerkwi”, ЦДІАУ Львів, zesp. 19, op. XVIII, spr. 224, k. 15v–16, 17v–18, 22v–23.

44 Szerzej: J. KRĘTOSZ, *Geneza józefińskiej polityki kościelnej Józefa II w monarchii habsburskiej (1780–1790)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 34, 2001, s. 292–303.

45 W. CHOTKOWSKI, *Historia polityczna dawnych klasztorów panieńskich*, s. 17.

46 *Ibidem*, s. 19–20.

47 *Ibidem*, s. 20.

Tragiczny los nie ominął również monasterów bazylianek. Gubernator hr. Józef Brygido w piśmie z 10 III 1782 r. wymienił istniejące jeszcze w Galicji klasztory żeńskie, a także postulował likwidację kolejnych ośrodków zakonnych, w tym grekokatolickich. Na liście klasztorów znalazło się pięć monasterów bazylianek: lwowski, smolnicki, rozhurczański, jaworowski oraz zagwoźdzki⁴⁸. Pominięto natomiast monasterzy znajdujące się w Słowicie i Kamionce Strumiłowej oraz w austriackiej części biskupstwa chełmskiego i łuckiego. Ze sprawozdania wynika, że stan finansowy wspólnot bazylianek był nader skromny. Majątek bazylianek we Lwowie oszacowano na 6888 zł 7 gr, w Jaworowie – na 3852 zł 15 gr, w Smolnicy – na 1593 zł 18 gr, w Zagwoździu – na tylko 500 zł, a monaster w Rozhurczach nie posiadał nic⁴⁹. Na mocy dekretu z 24 VI 1782 r. cztery spośród wymienionych na liście monasterów miały ulec likwidacji, a mniszki z nich miały zostać przeniesione do monasteru lwowskiego, którego ostatecznie nie przeznaczono do zamknięcia, ponieważ tamtejsze bazylianki miały zajmować się edukacją dziewcząt⁵⁰. Monaster lwowski, ze względu na wielkość zabudowań klasztornych, nie był jednak w stanie przyjąć zakonnice z czterech likwidowanych ośrodków. Mieszkało w nim wówczas 11 zakonnice, a po przeniesieniu mniszek ze skasowanych monasterów przebywałyby w nim 39 sióstr. Pojawiła się więc propozycja przekazania bazyliankom budynków pozostałych po zlikwidowanym klasztorze bernardynek we Lwowie⁵¹, lecz projekt ten nie został zrealizowany z powodu ubóstwa bazylianek. Ponieważ przewidywane dochody ze sprzedaży własności klasztornej były zbyt małe, rząd musiałby przeznaczyć na utrzymanie zakonnice znaczną sumę z funduszu religijnego. Ostatecznie dekretem z 9 VI 1784 r. wstrzymano likwidację czterech monasterów, jednak bazyliankom zakazano przyjmowania kandydatek⁵². Po wydaniu dekretu urzędy cyrkularne wysłały listy z analogicznymi rozporządzeniami do klasztorów, które znajdowały się w granicach podporządkowanych im okręgów. Zachował się list urzędu cyrkularnego w Stanisławowie z 2 VIII 1784 r., adresowany do mniszek w Zagwoździu, w którym powtórzono wymogi centralnych władz państwowych. Mniszkom zakazano przyjmować kandydatki do monasteru oraz polecono informować urząd cyrkularny o zgonach zakonnice⁵³.

Władze państwowe liczyły, że zakaz przyjmowania kandydatek spowoduje szybkie wyludnienie klasztorów. W większości wypadków tak też się stało. W latach

48 *Ibidem*, s. 99–103.

49 *Ibidem*.

50 *Ibidem*, s. 137.

51 *Ibidem*, s. 138–139.

52 W liście urzędu cyrkularnego w Stanisławowie do bazylianek w Zagwoździu zanaczono, że dekret nadworny ukazał się właśnie tego dnia, ЦДІАУ Львів, zesp. 159, op. 9, spr. 3600, k. 2. W. Chotkowski zaznacza, że dekret ten został wysłany do Lwowa 29 VI 1784 r., W. ЧОТКОВСЬКИЙ, *Історія політична dawnych klasztorów panińskich*, s. 141–142.

53 ЦДІАУ Львів, zesp. 159, op. 9, spr. 3600, k. 2.

80.–90. XVIII w. przestały funkcjonować monaster, które przed 1782 r. znajdowały się na terenie biskupstw łuckiego i chełmskiego (Buczyna, Jażwin, Monasterek Brodzki, Pustelnik). Według protokołu wizytacyjnego z 1783 r. monaster lokowany na uroczysku Buczyna, znajdujący się na wysokiej górze w lesie w pobliżu wsi Hucisko Brodzkie, jeszcze istniał. Żyła w nim wówczas już tylko jedna mniszka – Marta Czernica, która była w podeszłym wieku⁵⁴. W krótkim czasie po tej wizytacji monaster przestał istnieć. W liście urzędu cyrkularnego w Złoczowie do Gubernium Galicyjskiego, datowanym na 11 XII 1789 r., monaster ten występuje jako skasowany⁵⁵. Pod koniec lat 80. XVIII w. przestał istnieć monaster w pobliżu miasteczka Stanisławczyk w Monasterku Brodzkim⁵⁶. W aktach wizytacji z 30 I 1784 r. zanotowano, że w monasterze mieszkają tylko dwie mniszki, „Fewronia y Marciana, sędziwego wieku”⁵⁷. Nie posiadał on żadnego funduszu, oprócz prawa do pobierania dwóch mac zboża z młynów miasta Stanisławczyk na rzece Styr, nadanego bazyliankom jeszcze przez Aleksandra Koniecpolskiego, wojewodę sandomierskiego (1656–1659). Cerkiew klasztorna pw. św. Mikołaja była w dobrym stanie, cerkiew zimowa natomiast (wraz z refektarzem) wymagała remontu⁵⁸. Oprócz świątyń na placu klasztornym znajdowały się trzy „chałupki” dla mniszek oraz rezydencja dla kapelana⁵⁹. Funkcje kapelańskie pełnił sędziwy kapłan o. Jerzy Berezecki, który święcenia przyjął z rąk biskupa łuckiego Teodozego Rudnickiego jeszcze w roku 1744⁶⁰. W metryce józeffińskiej wsi Monasterek Brodzki, datowanej na 1787 r., wspomina się o trzech ogrodach, które były „puste po czernicach”⁶¹. Podobnie jak monaster w Buczynie, w liście urzędu cyrkularnego w Złoczowie do Gubernium Galicyjskiego z 1789 r. monaster ten występuje jako skasowany⁶².

54 НМ Львів, ВРСК, Ркл-27, s. 110–113. Porównaj: О. Дух, *Бридське намісництво у світлі генеральної візитації 1783 року*, [w:] В. СТРИЛЬЧУК, А. КОРЧАК, Г. КОВАЛЬЧУК, Н. ХАНАКОВА, В. УЛЬЯНОВ (ред.), *Бридици-на – край на межі Галичини й Волині*, т. 3: *Матеріали четвертої краєзнавчої конференції присвяченої Дню пам'яток історії та культури*, Броди 2010, s. 103–108.

55 ЦДІАУ Львів, зesp. 146, op. 84, spr. 3028, k. 22v.

56 Monaster występuje w źródłach pod różnymi nazwami – Stanisławów (Stanisławczyk), Podłuże, Monasterek Brodzki. Część historyków błędnie go lokalizuje w Stanisławowie położonym na ziemi halickiej województwa ruskiego, por. S. SENYK, *Women's Monasteries in Ukraine and Belorussia to the period of suppressions* (Orientalia Christiana Analecta, 222), Roma 1983, s. 44. Ośrodek ten w rzeczywistości istniał w pobliżu innego Stanisławowa, położonego w województwie wołyńskim, ЦДІАУ Львів, зesp. 129, op. 1, spr. 772. W protokole wizytacyjnym z 1784 r. monaster lokalizowano w Podluziu, przysiółku Stanisławowa, НМ Львів, ВРСК, Ркл-27, s. 325. W metryce józeffińskiej natomiast miejscowość ta występuje jako Monasterek Brodzki, ЦДІАУ Львів, зesp. 19, op. XVIII, spr. 30.

57 НМ Львів, ВРСК, Ркл-27, s. 329.

58 *Ibidem*, s. 325–326.

59 *Ibidem*, s. 328.

60 *Ibidem*, s. 328–329.

61 ЦДІАУ Львів, зesp. 19, op. XVIII, spr. 30, k. 2v.

62 *Ibidem*, зesp. 146, op. 84, spr. 3028, k. 22v.

W 1796 r. pozostała po kasacie monasteru bazylianek cerkiew w Monasterku Brodzkim⁶³, wówczas filialna świątynia parafii Stanisławczyk, była otaksowana i po licytacji przeszła na własność dominium w Brodach. Później cerkiew ta wraz z dzwonnica została wykupiona przez gromadę wiejską Monasterka za 225 florenów. W budynku poklasztornym, po spłonięciu plebanii w Stanisławczyku, zamieszkał proboszcz tej parafii. Jednak z informacji podanej 6 XI 1803 r. przez o. Jana Lewickiego, proboszcza Stanisławczyka, wynika, że po śmierci jego poprzednika budynek ten wraz z uposażeniem („grunty orne na pięć dni orania i sianożęci na 12 kosiarzy”) powrócił we własność dominium. Zamieszkał w nim urzędnik dominialny, proboszcz zaś nie otrzymał w zamian żadnego pomieszczenia⁶⁴.

W 1778 r. o. Teodor Witusowski⁶⁵, oficjał belski, przeprowadził wizytację monasteru pw. Wniebowstąpienia Pańskiego w Pustelniku. Zamieszkiwało tam wówczas sześć mniszek, które miały pięciu poddanych⁶⁶, a kapelanem był o. Jan Chraszczewski. Cerkiew monasterska była w dobrym stanie⁶⁷, gorzej sprawa wyglądała z posiadłościami ziemskimi. Grunt Kopań bezprawnie zajmowali poddani starosty szczurowieckiego, właścicielem pola Mielkowszczyzna był młynarz tegoż starosty⁶⁸. W kolejnych latach sytuacja uległa dalszemu pogorszeniu. W 1789 r. w monasterze pozostawała już tylko jedna zakonnica, licząca 73 lata Floriana Lewicka⁶⁹. W tym roku, po śmierci kapelana monasteru, plebania wraz z zabudowaniami gospodarczymi została wynajęta na trzy lata nieznanemu z imienia szlachcicowi Waryńskiemu⁷⁰. We wspomnianym już liście urzędu cyrkularnego w Złoczowie do Gubernium Galicyjskiego z 11 XII 1789 r. monaster w Pustelniku również występuje jako skasowany⁷¹. Według informacji zawartej w liście o. Pawła Szankowskiego, administratora parafii Pustelnik, po kasacie miejscowego monasteru w dniu 4 XII 1793 r. odbyła się licytacja nieruchomości klasztornych. Nabywcą ich zostało dominium w Ohladowie. Parafia pustelnicka natomiast, według relacji duchownego,

63 Informację o wezwaniu – św. Paraskewy – zawiera opis majątku nieruchomego tejże cerkwi z 1803 r., *ibidem*, zesp. 159, op. 9, spr. 1057, k. 2v.

64 *Ibidem*, spr. 1147, k. 12v; spr. 1057, k. 2v–5v.

65 Pełnił on obowiązki oficjała belskiego już w 1765 r., W. BOBRYK, *Duchowieństwo unickiej diecezji chełmskiej w XVIII wieku* (Studia i Materiały do Dziejów Chrześcijaństwa Wschodniego w Rzeczypospolitej, 2), Lublin 2005, s. 88.

66 ЦДІАУ Львів, zesp. 159, op. 9, spr. 1117, k. 2v.

67 „Cerkiew w scianach y dachach dobra, w niey okna w drzewo oprawne; drzwi na zawiasach zelaznych z zamkiem wnetrznym. Dzwonnica, na niey dzwonow pięc. Cmentarz budynkami czerniczek oparkaniony”, *ibidem*, k. 2.

68 *Ibidem*, k. 2v.

69 *Ibidem*, zesp. 146, op. 84, spr. 3029, k. 13. Metryka józefińska wsi Pustelniki z 1788 r. nie wspomina o istnieniu monasteru w tej miejscowości, *ibidem*, zesp. 19, op. XVIII, spr. 220.

70 *Ibidem*, zesp. 146, op. 84, spr. 3028, k. 29–29v.

71 *Ibidem*, k. 22v.

nie otrzymała nic z własności pozostałej po monasterze. Proboszcz uskarżał się, że z tego powodu musi żyć tylko z jałmużny⁷².

Monaster w Jażwinie, lokowany w przysiółku Dobrotwora, przestał istnieć zapewne w tym samym czasie. Pismo z kwietnia 1789 r. sporządzone przez dziekana buskiego o. Teodora Błońskiego potwierdza, że monaster ten wówczas jeszcze funkcjonował. Mieszkały w nim trzy zakonnice: Marcjana Mandryczka, Zofia Kaszelówna i Katarzyna Puchowska⁷³. W sporządzonej rok wcześniej metryce józefińskiej Dobrotwora i Jażwina podano, że monaster posiadał 54 morgi gruntów ornych i ponad 55 mórg łąk⁷⁴. Obowiązki kapelana pełnił o. Jan Jankiewicz⁷⁵. Monaster miał trzech poddanych – Iwana Omilanowskiego, Semena Harasiuka i Hrycia Legidzę⁷⁶. Po kasacie monasteru lub po zgonie ostatniej zakonnicy jego posiadłości ziemskie trafiły zapewne w ręce hr. Miera. Ten z kolei 8 VIII 1807 r. sprzedał ziemie czterem niemieckim kolonistom: Filipowi Schneiderowi, Paulowi Bekerowi, Johannowi Bekerowi oraz Johannowi Walmerowi. Grunty orne wraz z łąkami zostały podzielone pomiędzy nich na cztery równe części. Cmentarz klasztorny zamieniono w pole uprawne⁷⁷.

Pod koniec lat 80. XVIII w. przestał istnieć monaster w Kamionce Strumiłowej, położonej niedaleko Jażwina. Dnia 10 V 1789 r. jego nieruchomości zostały otaksowane, plac klasztorny wraz z pięcioma „chałupami” i ogrodem wyceniono na 121 zł. Tego dnia przeprowadzono również licytację⁷⁸. Według informacji zawartych w sprawozdaniu urzędu cyrkularnego w Złoczowie z 7 VII tego roku żyły jeszcze dwie zakonnice, które utrzymywało państwo⁷⁹. W liście z 24 IX 1792 r. ludwisarz Bazyli Suprunowski z Sokołówki zaświadcza, że prowizorowie cerkwi pw. Narodzenia NMP w Kamionce Strumiłowej przynieśli mu do przetopienia i odlania nowego dzwonu trzy małe dzwony ze skasowanego monasteru bazylianek⁸⁰. W 1795 r. został sprzedany ikonostas z cerkwi klasztornej w Kamionce Strumiłowej⁸¹.

W latach 80. i 90. XVIII w. przestały istnieć dwa z trzech monasterów bazylianek na terenie biskupstwa przemyskiego – w Smolnicy oraz w Rozhurczach. Monaster

72 *Ibidem*, zesp. 129, op. 3, spr. 173, k. 1.

73 *Ibidem*, zesp. 146, op. 84, spr. 3029, k. 11. W metryce józefińskiej Dobrotwora z 1788 r. zanotowano, że w Jażwinie istnieją tylko chałupy „panny Alexandry” i „panny Katarzyny”, *ibidem*, zesp. 19, op. XVIII, spr. 112, k. 97v–98.

74 *Ibidem*, k. 320v–321.

75 *Ibidem*, k. 97v–98.

76 *Ibidem*.

77 *Ibidem*, zesp. 20, op. XVIII, spr. 132, k. 143v–144v.

78 *Ibidem*, zesp. 146, op. 84, spr. 3026, k. 12–14.

79 *Ibidem*, k. 10–11.

80 *Ibidem*, zesp. 159, op. 9, spr. 1009, k. 4.

81 *Ibidem*, zesp. 146, op. 84, spr. 3026, k. 34, 38.

smolnicki jeszcze w 1786 r. liczył osiem mniszek⁸². Metryka józefińska miejscowości, sporządzona w tym roku, podaje, że posiadał on blisko 19 mórg ziemi ornej i ponad 62 morgi sianozęci⁸³. W dniu 4 VI 1789 r. podjęto jednak decyzję o jego kasacie⁸⁴. Mniszki smolnickie: Makrena Korczyńska, Eugenia Komarzyńska, Elżbieta Matkowska, Atanazja Majewska, Marta Czołowska, Zofia Majewska i Aleksandra Stachniewiczowa miały udać się do monasteru lwowskiego⁸⁵. Jednak ze względu na panującą tam ciasnotę cztery ostatnie z wymienionych zakonnice trafiły do monasteru słowickiego⁸⁶, któremu już w listopadzie 1789 r. przekazano pierwsze pieniądze uzyskane z kasaty monasteru smolnickiego⁸⁷. We Lwowie pozostały tylko dwie mniszki smolnickie – Makrena Korczyńska i Eugenia Komarzyńska⁸⁸. Monaster lwowski nie był jednak ich ostatnim miejscem pobytu; w 1792 r. siostry zostały przeniesione do monasteru jaworowskiego⁸⁹, gdzie dokonały żywota⁹⁰. Podobnie jak w przypadku Słowity, uzyskane z kasaty monasteru smolnickiego pieniądze przeznaczone na utrzymanie mniszek napływały do Jaworowa jeszcze na początku XIX w.⁹¹ W latach 90. XVIII w. przestał istnieć monaster w Rozhurchach. Według W. Chotkowskiego był on wyludniony już w 1789 r.⁹² Ze sprawozdania o. Jana Michowicza, dziekana bolechowskiego, wynika jednak, że ostatnia zakonnica tego monasteru, Magdalena Ostaszykówna, zmarła dopiero 10 XII 1795 r.⁹³ Miesiąc później, 13 I 1796 r., odbyła się licytacja nieruchomości klasztornych⁹⁴.

Na początku XIX w. przestał istnieć monaster pw. Wprowadzenia do Świątyni NMP na Krakowskim Przedmieściu we Lwowie. Jeszcze w 1781 r. liczył on 11 mniszek, pochodzących z rodzin zarówno mieszczańskich, jak i szlacheckich⁹⁵. Jednak po ogłoszeniu zakazu przyjmowania kandydatek liczba mniszek stopniowo

82 AP Przemyśl, *ABGK*, sygn. 1827, s. 99.

83 ЦДІАУ Львів, zesp. 19, op. IV, spr. 59, k. 67.

84 W. СНОТКОВСЬКИЙ, *Історія політична давніх класторів панієських*, s. 142–143.

85 ЛІННБУ Львів, zesp. 3, op. 1, spr. 1374/1, k. 1.

86 Zob. spis mniszek monasteru słowickiego z 6 VIII 1793 r., ЦДІАУ Львів, zesp. 146, op. 84, spr. 3025, k. 24.

87 ЛІННБУ Львів, zesp. 3, op. 1, spr. 1375/1, k. 2.

88 W. СНОТКОВСЬКИЙ, *Історія політична давніх класторів панієських*, s. 143.

89 AP Przemyśl, *ABGK*, sygn. 1768, s. 87–97.

90 Kronika monasteru jaworowskiego informuje, że Makrena Korczyńska zmarła pomiędzy 1792 a 1814 r., Eugenia Komarzyńska natomiast, która pełniła obowiązki ihumeni monasteru jaworowskiego, odeszła z tego świata 1 I 1826 r., ABaz Gorlice, *Kronika monasteru jaworowskiego* (dalej: *Kronika*), s. 17–18, 22.

91 *Ibidem*, s. 17–18.

92 W. СНОТКОВСЬКИЙ, *Історія політична давніх класторів панієських*, s. 142; S. NABYWANIEC, *Diecezja przemyska*, s. 250–251.

93 ЦДІАУ Львів, zesp. 146, op. 84, spr. 3079, k. 12.

94 *Ibidem*, k. 18–20v.

95 *Ibidem*, zesp. 684, op. 1, spr. 2560, k. 2v; С. ЦЬОРОХ, *Погляд на історію та виховну діяльність монахинь-василіянок*, Рим 1964, s. 237–240.

malą. Na początku 1789 r. przebywało w nim już tylko pięć zakonnic⁹⁶. W 1800 r. po śmierci ihumeni Tekli Kulczyckiej zostały tylko dwie mniszki – Eufemia Kierniakiewiczówna i Magdalena Jaremkiewiczówna⁹⁷. Przeształ istnieć przed 1805 r.⁹⁸. Część rzeczy przeniesiono do Słowity⁹⁹, część trafiła do katedry św. Jura we Lwowie¹⁰⁰. Ikonostas z cerkwi klasztornej został sprzedany do cerkwi św. Demetriusza na Zboiskach we Lwowie¹⁰¹, a plac, na którym znajdował się monaster, kupił Johann Schulz¹⁰².

Ostatnim z monasterów bazylianek zlikwidowanych w Galicji w ramach antyzakonnej polityki władz austriackich był ten w Zagwoździu koło Stanisławowa. Jeszcze w 1789 r. mieszkały w nim cztery zakonnice, w tym dwie siostry rodzone Strutyńskie¹⁰³. W 1806 r. żyły tu trzy zakonnice – Elżbieta Broszniowska, Marta Kuż i Aleksandra Strutyńska¹⁰⁴. W 1825 r. pozostawała już tylko Aleksandra Strutyńska, która liczyła wówczas 65 lat. Odmówiła przeniesienia się do monasteru w Słowicie¹⁰⁵. Po zgonie mniszki, który nastąpił pomiędzy 1825 a 1827 r., posiadłości ziemskie monasteru przeszły na własność monasteru słowickiego, a księgi trafiły do cerkwi miejskiej w Stanisławowie¹⁰⁶.

Dzięki staraniom biskupa lwowskiego Mikołaja Skorodyńskiego (1799–1805), a później metropolitów halickich¹⁰⁷ Antoniego Angełowicza (1806–1814) i Michała Lewickiego (1815–1858) udało się uratować ostatnie dwa monastera bazylianek w Galicji – w Jaworowie i Słowicie. W 1804 r. Skorodyński zwrócił się do gubernatora hr. Józsefa Ürményiego z propozycją połączenia wszystkich istniejących w Galicji monasterów bazylianek w jeden i założenia przy nim zakładu wychowawczego dla dziewcząt z rodzin greckokatolickich¹⁰⁸. Śmierć biskupa przeszkodziła w realizacji tego zamierzenia. Dzieło kontynuował metropolita Antoni Angełowicz,

96 ЦДІАУ Львів, зesp. 146, op. 84, spr. 3029, k. 7.

97 С. Цьорох, *Погляд на історію*, s. 239; ЦДІАУ Львів, зesp. 684, op. 1, spr. 2579, k. 33, 36.

98 W archiwum monasteru słowickiego na początku XIX w. znajdował się następujący dokument: *Komemoracya, iz relacyia względem sprzedazy monasteru bazylianek lwowskich podana iest*, datowany na 8 V 1805 r., ЦДІАУ Львів, зesp. 684, op. 1, spr. 2989, k. 24. Ostatni zapis w księdze dochodów i wydatków monasteru pochodzi z 17 V 1805 r., *ibidem*, spr. 2577, k. 15.

99 W archiwum klasztornym znajdował się rejestr rzeczy przeniesionych ze Lwowa do Słowity z 11 III 1808 r., *ibidem*, spr. 2989, k. 27.

100 *Ibidem*, spr. 2559, k. 3.

101 В. Вуйдик, *Неіснуючі церкви Підзамча*, „Вісник інституту Укрзахідпроектреставрація”, 14, 2004, s. 70–71.

102 ЦДІАУ Львів, зesp. 20, op. XII, spr. 78, k. 29v–30.

103 *Ibidem*, зesp. 146, op. 84, spr. 3028, k. 9.

104 *Ibidem*, зesp. 684, op. 1, spr. 1846, k. 5.

105 *Ibidem*, spr. 2954, k. 10v; spr. 2989, k. 12v.

106 *Ibidem*, зesp. 364, op. 1, spr. 73, k. 32–33.

107 Metropolię halicką utworzono w 1807 r.

108 W. СНОТКОВСКИ, *История политическая давних монастырей панієнских*, s. 145.

który zaproponował założenie dwóch zakładów wychowawczych – w Jaworowie (biskupstwo przemyskie) i Słowicie (biskupstwo lwowskie). Jednak ze względu na brak kadry nauczycielskiej i ubogie wyposażenie tych ośrodków projekt nie doczekał się realizacji¹⁰⁹. Nędzny stan monasteru jaworowskiego dobrze ilustruje list kapelana o. Spirydiona Komarzyńskiego z roku 1814:

„Najczęstsza nasza mowa o spodziewanej śmierci i trumnach dla lat wielkich i słabości zdrowia. Bo jedna lat około 80 dawno ogłuchła, druga około tyleż mająca żadnego już zęba nie ma, 3cia równie chorowita; kiedyś razem 3 pogrzeby będą. Gdyby nie cudowna Opatrzność Boska dobrodziejami nas nie wspierała, których szukać trzeba, to by zaginać przyszło. [...] Na wielkom tu pustkę zawołany, dach cerkiewny tak opadł, że już nie można było i nabożeństwa prawić. Dzwonnicę lejącą tymczasem podparłem, klasztorok gwałtem potrzebujący dachu i komina. Zakonnice jaworowskie po jurydyczanach za pożywieniem chodziły, siostra Eugenia przy instalacji na przełożoną tylko 4 ściany zastała, a gdy pospolity stół uczyniła poprzynosiły zakonnice swoje kuchenne naczynia. Nie zastała ani wózka, ani koni, ani siekiery, ani stołka, ani ławki, ani zabudowania dla koni i bydła, ani zabudowania dla utrzymania paszy dla onych i skąd by onych nabyć”¹¹⁰.

Niezrażony tymi problemami metropolita Michał Lewicki zwrócił się do cesarza Franciszka I z prośbą o zezwolenie przyjmowania nowicjuszek do monasterów bazylianek, aby w przyszłości mieć możliwość założenia zakładu wychowawczego dla dziewcząt¹¹¹. Starania metropolity zakończyły się pomyślnie wraz z wystawieniem 13 I 1821 r. przez Franciszka I dekretu, którym władca zezwolił na dalsze funkcjonowanie obydwu monasterów¹¹². Zgodnie z wolą cesarską w roku 1821 założono w Słowicie nowicjat, w którym przebywały kandydatki do nich. Liczba zakonnice monasteru słowickiego zaczęła powoli wzrastać. W momencie utworzenia nowicjatu w Słowicie przebywała już tylko jedna zakonnica – Atanazja Krzeczowska. W następnym roku wraz z nią mieszkała w monasterze nowicjuszka Aleksandra Mielnicka¹¹³. W 1824 r. oprócz nich przebywały tam jeszcze dwie nowicjuszki – Anna Barusewicz, licząca 18 lat, oraz nieznana z nazwiska 17-letnia Joanna¹¹⁴. Zgodnie z dekretem cesarskim w roku 1821 lub następnym otwarto szkołę dla dziewcząt przy monasterze słowickim¹¹⁵.

Gorzej pod względem personalnym przedstawiała się sytuacja w Jaworowie. Po śmierci mniszek Febronii Mszańskiej i Eugenii Komarzyńskiej od 1826 r. w mona-

109 *Ibidem*, s. 145–147.

110 *Kronika*, s. 19–20.

111 W. ШОТКОВСКИЙ, *История политическая давних монастырей паньских*, s. 147.

112 *Ibidem*, s. 149.

113 ЦДДАУ Львів, зesp. 684, op. 1, spr. 2954, k. 5.

114 *Ibidem*, k. 7.

115 С. ЦЬОРОХ, *Погляд на історію*, s. 95.

sterze tym żyła tylko jedna zakonnica, Antonina Jamińska¹¹⁶. Aby po jej śmierci nie dopuścić do przejścia własności klasztornej przez rząd, w 1832 r. przeniesiono tam Atanazję Krzeczkowską, mniszkę ze Słowity. Po zgonie Antoniny Jamińskiej przez kilka lat przebywała tu samotnie¹¹⁷. W 1838 r. zgłosiła się do monasteru pierwsza kandydatka, Elżbieta Kaczkowska. W następnym roku odbyły się jej obłóczyny; podczas ceremonii przybrała imię zakonne Eugenia¹¹⁸. Po śmierci swej przełożonej została jedyną zakonnicą w Jaworowie. Za zgodą władz cerkiewnych w celu ukończenia nowicjatu została przeniesiona w 1839 r. do Słowity. W latach 1839–1841 oraz 1844–1847 w monasterze jaworowskim nie było żadnej zakonnicy. Sytuacja poprawiła się dopiero w 1847 r. wraz z przybyciem na stałe z monasteru słowickiego dwóch profesek (Atanazji Kulmatyckiej i Eugenii Kaczkowskiej) oraz jednej nowicjuszki (Onisimy Czarnik)¹¹⁹. Pozwoliło to otworzyć przy monasterze szkołę jeszcze w tym samym roku¹²⁰.

W wyniku pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej monastery bazylianek znalazły się w granicach monarchii austriackiej. Były to małe ośrodki klasztorne o charakterze kontemplacyjnym. W wizji nowoczesnego państwa nie było dla nich miejsca, ponieważ mniszki nie zajmowały się działalnością edukacyjną ani charytatywną. Jednak ze względu na skromne – w porównaniu z klasztorami łacińskimi – uposażenie monastery bazylianek nie uległy kasacie w 1782 r., kiedy to na terenie Galicji zamknięto znaczną liczbę łacińskich klasztorów żeńskich. Dla funkcjonowania wspólnot bazyliańskich istotne znaczenie miał natomiast dekret cesarski z 9 VI 1784 r., który zabronił przyjmowania kandydatek do stanu mniszego, skazując tym samym konwenty na wymarcie. W ciągu 40 lat żeńskie życie monastyczne na terenie biskupstw lwowskiego i przemyskiego zamarło. Tylko dzięki staraniom hierarchów Cerkwi greckokatolickiej udało się uchronić od likwidacji monastery w Słowicie i Jaworowie. Musiano jednak zmienić ich dotychczasowy charakter z kontemplacyjnego na czynny. Otwarte przy obu monasterach szkoły odegrały w przyszłości ogromną rolę w edukacji młodzieży ukraińskiej.

116 *Kronika*, s. 22.

117 *Ibidem*.

118 *Ibidem*, s. 26, 28.

119 *Ibidem*, s. 28–41.

120 *Ibidem*, s. 47.

Oleh DUKH

The fate of the monasteries of Basilian Nuns in Galicia in the late 18th and early 19th centuries

The article is primarily based on the sources stored in the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv. The archives have an extensive collection of materials of Austrian provenance, which contains abundant information on the condition of ecclesiastic institutions, including a record of the dissolution of Roman Catholic and Orthodox monasteries. One of the most important parts of the collection is section 146 (*Galicia Governorate*), which consists of thousands of archived units. Valuable material concerning the fate of the monasteries of Basilian Nuns can be found in section 159 (*Office of the Financial Prosecutor of Galicia*). Relatively rarely used by historians are the archived public registers: the Josephinist (section 19) and the Franciscan (section 20).

Research indicates that after the First Partition of Poland presumably 15 Orthodox women's monasteries found themselves within the boundaries of Austria. They were small contemplative monasteries, at odds with the vision of a contemporary state, since they did not conduct any charitable or educational activities. However, considering their relatively modest endowment (compared with Roman Catholic religious houses), the monasteries were not affected by dissolution in 1782, when many of Roman Catholic women's monasteries in Galicia were closed down. The functioning of the Basilian communities was conditioned, to a significant degree, by an imperial decree of 9 June 1784, which put a ban on accepting new candidates, thus sealing the fate of the monasteries. Within 40 years, the female monastic life came to an end in the territories of the Lviv and Przemyśl eparchy. It was only thanks to the efforts of the Orthodox hierarchs – Lviv Eparch Nikolai Skorodinsky, and later Halych Metropolitans Antin Angelovych and Mykhailo Levitsky – that the monasteries in Slovita and Yavoriv were saved from dissolution. They had to transform their contemplative character, though, into an active one. The schools opened at the monasteries were to play a significant role in the education of the Ukrainian youth in the future.

Spis zawartości tomów I–IV

Tom I

Geneza

Kasaty na ziemiach zaborów austriackiego i rosyjskiego

Wprowadzenie: od konferencji do projektu badawczego

Foreword: from a conference to a research project

Wstęp

Introduction

Wykaz skrótów bibliograficznych

I. Geneza

Bartłomiej STAWIARSKI

Sekularyzacja jako problem badawczy nauki anglosaskiej. Teorie sekularyzacji
Secularisation in contemporary British and American research. Theory of secularisation

Gabriela WAŚ

Teoria i praktyka życia klasztorowego na terenach protestanckich w okresie
nowożytnym
Theory and practice of monastic life in Protestant territories in the modern period

Stanisław JUJEZKA

Sekularyzacje dóbr kościelnych w nowożytnej Europie (połowa XVII –
początek XIX w.)
The dissolution of religious institutions and appropriation of their assets in early modern
Europe (mid-17th – beginning of the 19th century)

ks. bp Jan KOPIEC

Stanowisko papieża wobec kasat klasztorów w XVIII i XIX w.
Popes' stance on the dissolution of monasteries in the 18th and 19th centuries

Stéphane GOMIS

Jean-Jacques Pialès (1711–1789) et la Commission des Réguliers en France
(1766–1780)
Jean-Jacques Pialès (1711–1789) and the French Commission for Monastic Affairs
(1766–1780)

Radosław LOŁO

Kasata kolegium jezuitów w Pułtusk a losy tutejszej szkoły (1773–1781)
The dissolution of the Jesuit college in Pułtusk and the fate of the local school
(1773–1781)

II. Kasaty józefińskie

II.1. W Czechach i na Śląsku Cieszyńskim

Jiří MIHOLA

Skazani na zanik? W kwestii konsekwencji polityki józefinizmu dla wewnętrznego życia klasztorów mendykanckich (na przykładzie Niemiecko-Czeskiej Prowincji Zakonu Braci Najmniejszych)
Condemned to extinction? On the impact of Josephinism on the inner life of mendicant monasteries (shown on the example of German-Bohemian Province of the Order of the Minims)

Ondřej BASTL

Das Schicksal und weitere Tätigkeit der Geistlichen aus den aufgehobenen Klöstern in Böhmischem Ländern
The fate and ongoing activities of the clergy from abolished Bohemian monasteries

Karel MÜLLER, Petr TESAŘ

Rušení klášterů v Rakouském Slezsku za josefinských reforem ve světle pramenů Zemského archivu v Opavě
Dissolutions of monasteries in Austrian Silesia during the reforms of Emperor Joseph II in the light of the records kept in the provincial archives in Opava

II.2. Na ziemiach zaboru austriackiego

ks. Andrzej BRUŹDZIŃSKI

Kasaty klasztorów męskich w Krakowie na przełomie XVIII i XIX w.
Dissolutions of men's monasteries in Cracow in the late 18th and early 19th centuries

Hermina ŚWIĘCH

Przyczyny i przebieg kasat żeńskich klasztorów w Krakowie w drugiej połowie XVIII i na początku XIX w.
The causes and the course of the suppression of women's monasteries in Cracow in the second half of the 18th and the beginning of the 19th century

ks. Janusz KRÓLIKOWSKI

Kasata klasztoru klarysek w Starym Sączu
The dissolution of the convent of Poor Clares in Stary Sącz

Filip WOLAŃSKI

Kasaty klasztorów bernardyńskich w Galicji w latach 1785–1789
Dissolutions of Observant Franciscan monasteries in Galicia in 1785–1789

o. Jan Andrzej SPIEZ OP

Kasaty klasztorów dawnej prowincji ruskiej dominikanów w oczach ich świadka

o. Wawrzyńca Kałuskiego

Dissolutions of Dominican monasteries in the Ruthenian province as witnessed

by Fr. Wawrzyniec Kałuski

Beata LORENS

Bazylianie w Galicji wobec działań kasacyjnych w latach 1772–1792

The Basilians of Galicia in the period of monastery suppressions in 1772–1792

Oleń DUCH

Losy monasterów bazyliank w Galicji na przełomie XVIII i XIX w.

The fate of the monasteries of Basilian Nuns in Galicia in the late 18th and early 19th centuries

III. Kasaty w Rosji i na ziemiach zaboru rosyjskiego

III.1. W Rosji w 1764 r.

Аркадий ИВАНОВИЧ КОМИССАРЕНКО

Секуляризационная реформа в России в 1764 г.: истоки, разработка, проведение

Secularisation reform in Russia in 1764: the origins, development and course of events

III.2. Na tzw. ziemiach zabranych

Irena WODZIANOWSKA

Etapy likwidacji wspólnot bazylikańskich w Imperium Rosyjskim na przykładzie Ukrainy Prawobrzeżnej

The stages of the suppression of Basilian communities in the Russian Empire.

The case of the Right-bank Ukraine

Witalij ROSOWSKI

Losy zakonników z klasztorów rzymskokatolickich na Ukrainie Prawobrzeżnej skasowanych w XIX w.

The fate of friars from Roman Catholic monasteries in the Right-bank Ukraine dissolved in the 19th century

o. Sławomir BRZOZECKI OP

Kasaty klasztorów w Wilnie w XIX w.

Dissolutions of Vilnius monasteries in the 19th century

Halina RUSIŃSKA-GIERTYCH

Drukarnie zakonne Kościoła łacińskiego na ziemiach ruskich Rzeczypospolitej od XVII do XIX w. i ich pokasacyjne losy

Printing houses of Roman Catholic monasteries in the Ruthenian lands of the Polish-Lithuanian Commonwealth from the 17th to the 19th century and their post-dissolution fate

III.3. W Królestwie Polskim

Anna SZYLAR

Kasata klasztoru benedyktynek w Sandomierzu w latach 1819–1864

The dissolution of the Benedictine Sisters' monastery in Sandomierz in 1819–1864

Cezary JASTRZĘBSKI

Kasaty klasztorów w Królestwie Polskim w 1864 r.

Dissolutions of monasteries in the Kingdom of Poland in 1864

o. Roland PREJS OFMCap

Kasata klasztorów na Śląsku w 1810 r. a kasata klasztorów w Królestwie Polskim w 1864 r. Podobieństwa i różnice

The dissolution of monasteries in Silesia in 1810 and in the Kingdom of Poland in 1864.

Similarities and differences

Indeks osób

Indeks nazw geograficznych

Autorzy tomu I

Spis zawartości tomów I–IV

Tom II

Kasaty na Śląsku Pruskim i na ziemiach zaboru pruskiego

Wstęp

Introduction

Wykaz skrótów bibliograficznych

IV. Kasata w 1810 r.

IV.1. Na Śląsku Pruskim

Marek DERWICH

Edykt kasacyjny króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III z 30 X 1810 r.:
edycja i tłumaczenieThe dissolution edict of the Prussian king Frederick William III of 30 October 1810:
edition and translation

Marek DERWICH

Instytucje kościelne na Śląsku Pruskim skasowane na mocy edyktu kasacyjnego
z 1810 r.

Ecclesiastical institutions in Prussian Silesia dissolved under the dissolution edict of 1810

Urszula BOŃCZUK-DAWIDZIUK, Anna JEZIERSKA

Wykaz klasztorów i kolegiat mających zostać objętymi edyktem sekularyzacyjnym z 30 X 1810 r. w tzw. *Aktach Buschinga* ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu

A list of monasteries and collegiate churches to be covered by the secularisation edict of 30 October 1810 in the so-called *Büsching Papers* kept in the University Library in Wrocław

Norbert MIKA

Kasata klasztorów w 1810 r. na ziemi raciborskiej

The dissolution of monasteries in the region of Racibórz in 1810

Marek Robert GÓRNIK

Kasata klasztorów w Głogowie w 1810 r.: zarys problemu

The dissolution of monasteries in Głogów in 1810: an outline of the problem

Karl BORCHARDT

The secularization of the Hospitaller commanderies in Silesia 1810–1811

The secularisation of the Hospitaller commanderies in Silesia 1810–1811

Arkadiusz WOJTYŁA

Losy fundacji artystycznych krzyżowców z czerwoną gwiazdą na Śląsku po kasacie śląskiej gałęzi zgromadzenia

The fate of the artistic foundations of the Knights of the Cross with the Red Star in Silesia after their dissolution

Inge STEINSTRÄESSER

Klosterdämmerung – vom Umbruch zum Aufbruch – 200 Jahre Säkularisation in Schlesien, am Beispiel der Zisterzienser

A dusk or a dawn? The 200th anniversary of secularisation in Silesia as exemplified by the fate of the Cistercians

ks. Franciszek WOLNIK

Kasata górnośląskich opactw cysterskich

The dissolution of Cistercian abbeys in Upper Silesia

ks. Henryk GERLIC

Rewerenda zamiast mniszego habitu – cystersi śląscy po kasacie ich opactw

The cassock instead of the monk's habit. The Cistercians of Silesia after the secularisation

ks. Kazimierz DOLA

Zabezpieczenie materialne zakonników z klasztorów objętych edyktem sekularyzacyjnym z 1810 r.

Financial support provided to monks from monasteries covered by the secularisation edict of 1810

Paweł SKRZYWANEK

Dzieje renowacji zabudowań poklasztornych opactwa cystersów w Lubiążu

History of the renovations of the Cistercian abbey in Lubiąż after its dissolution

o. Anzelm Janusz SZTEINKE OFM

Kasata klasztoru reformatów na Górze Świętej Anny w 1810 r.

The dissolution of the Reformed Franciscan monastery on Góra Świętej Anny (Sankt Annaberg) in 1810

Anna POBÓG-LENARTOWICZ

Kasata klasztoru dominikanów w Opolu: zarys problemu

The dissolution of the Dominican monastery in Opole: an outline of the problem

IV.2. We Wrocławiu

Jan HARASIMOWICZ

Wpływ kasat sprzed 1810 r. na przestrzeń publiczną Wrocławia

The influence of pre-1810 dissolutions on the public space in Wrocław

Agnieszka ZABŁOCKA-KOS

„Śmiem twierdzić, że z politycznego punktu widzenia nic nie stoi na przeszkodzie sekularyzacji na Śląsku”. Przekształcenia funkcjonalne wrocławskich budynków klasztornych w XIX i XX w.

“I dare say that from the political point of view nothing stands in the way of secularisation in Silesia”. Functional transformations of monastic buildings in Wrocław in 19th and 20th centuries

Teresa KULAK

Udział zasobów materialnych z likwidowanych na Śląsku klasztorów w powstaniu w 1811 r. Uniwersytetu Wrocławskiego

The contribution of resources transferred from suppressed monasteries to the newly created Wrocław University in 1811

o. Maurycy Lucjan NIEDZIELA OP

Kasata klasztoru dominikanów we Wrocławiu w 1810 r.

The dissolution of the Dominican monastery in Wrocław in 1810

V. Kasaty na ziemiach zaboru pruskiego

V.1. W Wielkim Księstwie Poznańskim

o. Marian KANIOR OSB

Polityka antyzakonna władz pruskich i kasata opactw benedyktyńskich w Lubiniu i Mogilnie

Anti-monastic policy of the Prussian authorities and the dissolution of Benedictine abbeys in Lubiąż and Mogilno

Krzysztof KACZMAREK

Pokasacyjne losy kościoła dominikanów we Wronkach i jego wyposażenia

The fate of the Dominican church in Wronki after the dissolution

Antoni MAZIARZ

Kasata gostyńskiej kongregacji księży filipinów w 1876 r.

The dissolution of the Oratory of St. Philip Neri in Gostyń in 1876

V.2. W Prusach Zachodnich

Sławomir KOŚCIELAK

Klasztory skasowane w okręgu gdańskim w świetle raportów o ich stanie personalnym za lata 1817–1835

Monasteries dissolved in the Gdańsk district in the light of reports on the number of their members in 1817–1835

Rafał KUBICKI

Kasata klasztorów dominikańskich na terenie prowincji Prusy Zachodnie w latach 1818–1835 i jej skutki

The dissolution of the Dominican monasteries in the province of West Prussia in 1818–1835 and its consequences

Waldemar ROZYNKOWSKI

Wokół kasaty klasztoru dominikanów w Toruniu

On the dissolution of the Dominican monastery in Toruń

Indeks osób

Indeks nazw geograficznych

Autorzy tomu II

Spis zawartości tomów I–IV

Tom III

Źródła. Skutki kasat XVIII i XIX w. Kasata w latach 1954–1956

Wstęp

Introduction

Wykaz skrótów bibliograficznych

VI. Źródła archiwalne

Gregor PLOCH

Zespół nr 102, *Klöster und Stifte: Galizien*, w Allgemeines Verwaltungsarchiv oraz wybrane inne archiwalia dotyczące klasztorów i zakonów w Galicji w zbiorach Österreichisches Staatsarchiv

Fonds no. 102, *Klöster und Stifte: Galizien*, in the Allgemeines Verwaltungsarchiv as well as other archive material concerning monasteries and religious orders kept in the Österreichisches Staatsarchiv

Olga Miriam PRZYBYŁOWICZ

Archiwalia żeńskich klasztorów diecezji krakowskiej, które w wyniku kasat trafiły do Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie

Archive records of female convents in the Diocese of Cracow transferred following dissolutions to the Central National Historical Archives of Ukraine in Lviv

Anna ZAJCHOWSKA

Inwentarz archiwaliów dotyczących kasat w zespołach *Rząd Gubernialny Radomski I* w Archiwum Państwowym w Radomiu oraz *Rząd Gubernialny Radomski* w Archiwum Państwowym w Kielcach

An inventory of archive documents dealing with dissolutions and contained in the *Radom Governorate I* fonds, kept in the State Archives in Radom, and *Radom Governorate* fonds, kept in the State Archives in Kielce

Małgorzata KOŚKA

Źródła do kasat klasztornych w Archiwum Głównym Akt Dawnych

Sources for the study of monastic dissolutions in the Central Archives of Historical Records

Aldona WARZECHA

Źródła do kasat klasztornych w Archiwum Narodowym w Krakowie

Sources for the study of monastic dissolutions in the National Archives in Cracow

Magdalena MAROSZ

Akta klasztoru przy kościele św. Katarzyny w Krakowie jako źródło do dziejów klasztorów augustianów-eremitów i ich kasat

Documents of the monastery at St. Catherine's Church in Cracow as a source on the history of the Augustinian Hermits' monasteries and their dissolution

Maciej ZDANEK

Uwagi o losach archiwaliów małopolskiej grupy opactw cysterskich po kasacie w 1819 r.

Notes about the archives of a group of Cistercian abbeys in Małopolska after the 1819 dissolution

Wacław GOJNICZEK

Losy archiwaliów z cieszyńskiej rezydencji jezuitów po kasacie zakonu

The fate of the archives of the Jesuit residence in Cieszyn after the dissolution of the convent

VII. Źródła biblioteczne

Jolanta GWIŹDZIK

Pokasacyjne losy księgozbiorów klasztornych na obszarze Rzeczypospolitej Obojga Narodów

Post-dissolution fate of monastic libraries in the Polish-Lithuanian Commonwealth

Bożena KOREDCZUK

Spory wokół losów bibliotek po kasacie klasztorów w Królestwie Polskim w latach 1815–1830

Disputes over the fate of libraries after the dissolution of monasteries in the Kingdom of Poland in 1815–1830

Małgorzata KOŚKA

Losy księgozbiorów klasztornych po kasacie 1819 r. Misja Samuela Bogumiła Lindego

The fate of the monastic book collections after the 1819 dissolution. The mission of Samuel Bogumił Linde

Maria CUBRZYŃSKA-LEONARCZYK

Kolekcje klasztorne w zbiorze starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie: historia i współczesność
Monastic collections in the Early Printed Books Department of the Warsaw University Library: the history and the present

Elżbieta BYLINOWA

Pocysterskie księgozbiory z Koprzywnicy, Sulejowa i Wąchocka w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie
Books from the former Cistercian libraries in Koprzywnica, Sulejów and Wąchock in the collection of the Warsaw University Library

Marianna CZAPNIK

Księgozbiory klasztorów w Łowiczu i ich pokasacyjne losy
Libraries of Łowicz monasteries and their post-dissolution fate

Krzysztof WALCZAK

Wpływ kasat klasztorów na losy bibliotek XIX-wiecznego Kalisza
The impact of dissolutions of monasteries on the fate of libraries in 19th century Kalisz

Bożena KUMOR-GOMUŁKA

Wrocławskie księgozbiory kościelne w projekcie Śląskiej Biblioteki Centralnej – dlaczego tak, dlaczego nie? Kształtowanie idei zorganizowania zjednoczonej Biblioteki Miejskiej we Wrocławiu w okresie przed- i posekularyzacyjnym
Wrocław ecclesiastical book collections in the planned Central Silesian Library – why yes, why not? The idea of organising a united Municipal Library in Wrocław in the pre- and post-secularisation period

Weronika KARLAK

Pokasacyjne zasoby starych druków w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu – działalność J. G. G. Büschinga a stan obecny
Early printed books from former monasteries in the University Library in Wrocław – the activity of J. G. G. Büsching and the present state

VIII. Źródła muzealne

Maja GAŚSOWSKA

Średniowieczne zabytki z klasztorów śląskich zsekularyzowanych w 1810 r. w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie
Medieval works of art from the Silesian convents secularised in 1810 in the collection of the National Museum in Warsaw

Urszula BOŃCZUK-DAWIDZIUK

Zbiory malarstwa, rzeźby i grafiki zgromadzone przy wrocławskim uniwersytecie po sekularyzacji klasztorów w 1810 r.
Collections of paintings, sculptures and artworks acquired by the University of Wrocław after the secularisation of monasteries in 1810

Beata MARCISZ-CZAPLA

Tłoki pieczętne z sekularyzowanych klasztorów śląskich w zbiorach Muzeum Narodowego we Wrocławiu

Seal matrices from secularised Silesian monasteries in the National Museum in Wrocław

IX. Skutki kasat XVIII i XIX w.

Gregor PŁOCH

Wpływ kasat na rozwój społeczny w XIX w.

The impact of dissolutions on social development in the 19th century

Agnieszka ZABŁOCKA-KOS

Nowe funkcje starych klasztorów w Europie w XIX w.: przegląd głównych problemów badawczych

New functions of old monasteries in the 19th century Europe: the main research problems

Aleksander ANDRZEJEWSKI, Leszek KAJZER

Od książęcego pałacu do Łąk(i), czyli klasztory po kasacie

From a ducal palace to a meadow – monasteries after dissolutions

Piotr OLIŃSKI

Miejsce pochówku Fryderyka Pięknego w kontekście pamięci rodowej Habsburgów i zlikwidowania klasztorów w ich monarchii

The burial place of Frederick the Fair in the context of the Habsburgs' family memory and the dissolution of monasteries in their monarchy

Marek L. WÓJCIK

Żywotność symboliki monastycznej w tradycji heraldycznej Dolnego Śląska po 1810 r.

The vitality of monastic symbolism in the heraldic tradition of Lower Silesia after 1810

s. Małgorzata BORKOWSKA OSB

Wygnałe drzwiami wraca oknem. Galicyjskie kasaty a żeński ruch zakonotwórczy w XIX w.

Expelled through the door, returning through the window. Galician dissolutions and the female religious order movement in the 19th century

o. Marek MIŁAWICKI OP

Działania rewindykacyjne polskich dominikanów w pierwszej połowie XX w. jako konsekwencje antyzakonnej polityki władz zaborczych

Restitution efforts of the Polish Dominicans in the first half of the 20th century as consequences of the anti-monastic policy of the partitioning authorities

X. Kasata w latach 1954–1956

Agata MIREK

Wysiedlenia siostr zakonnych w 1954 r. na Śląsku. Obozy pracy dla zakonnice w Polsce w latach 1954–1956

Expulsions of women religious in 1954 in Silesia. Labour camps for nuns in Poland in 1954–1956

Indeks osób

Indeks nazw geograficznych

Autorzy tomu III

Spis zawartości tomów I–IV

Tom IV

Dokumentacja

Wstęp

Introduction

XI. Dokumentacja

XI.1. Ilustracje

Wykaz skrótów bibliograficznych

Aleksander ANDRZEJEWSKI, Leszek KAJZER

Ondřej BASTL

Urszula BOŃCZUK-DAWIDZIUK

Elżbieta BYLINOWA

Marek Robert GÓRNIAK

Jan HARASIMOWICZ

Cezary JASTRZĘBSKI

Weronika KARLAK

Аркадий Иванович Комиссаренко

Magdalena MAROSZ

Norbert MIKA

Karel MÜLLER, Petr TESAŘ

o. Maurycy Lucjan NIEDZIELA OP

Piotr OLIŃSKI

Olga Miriam PRZYBYŁOWICZ

Halina RUSIŃSKA-GIERTYCH

o. Jan Andrzej SPIEZ OP

Anna SZYLAR

Aldona WARZECHA

Arkadiusz WOJTYŁA

Marek L. WÓJCIK

XI.2. Bibliografia

XI.3. Wykaz skrótów bibliograficznych

XI.4. Indeksy

Indeks osób

Indeks nazw geograficznych

XI.5. Autorzy

Spis zawartości tomów I–IV